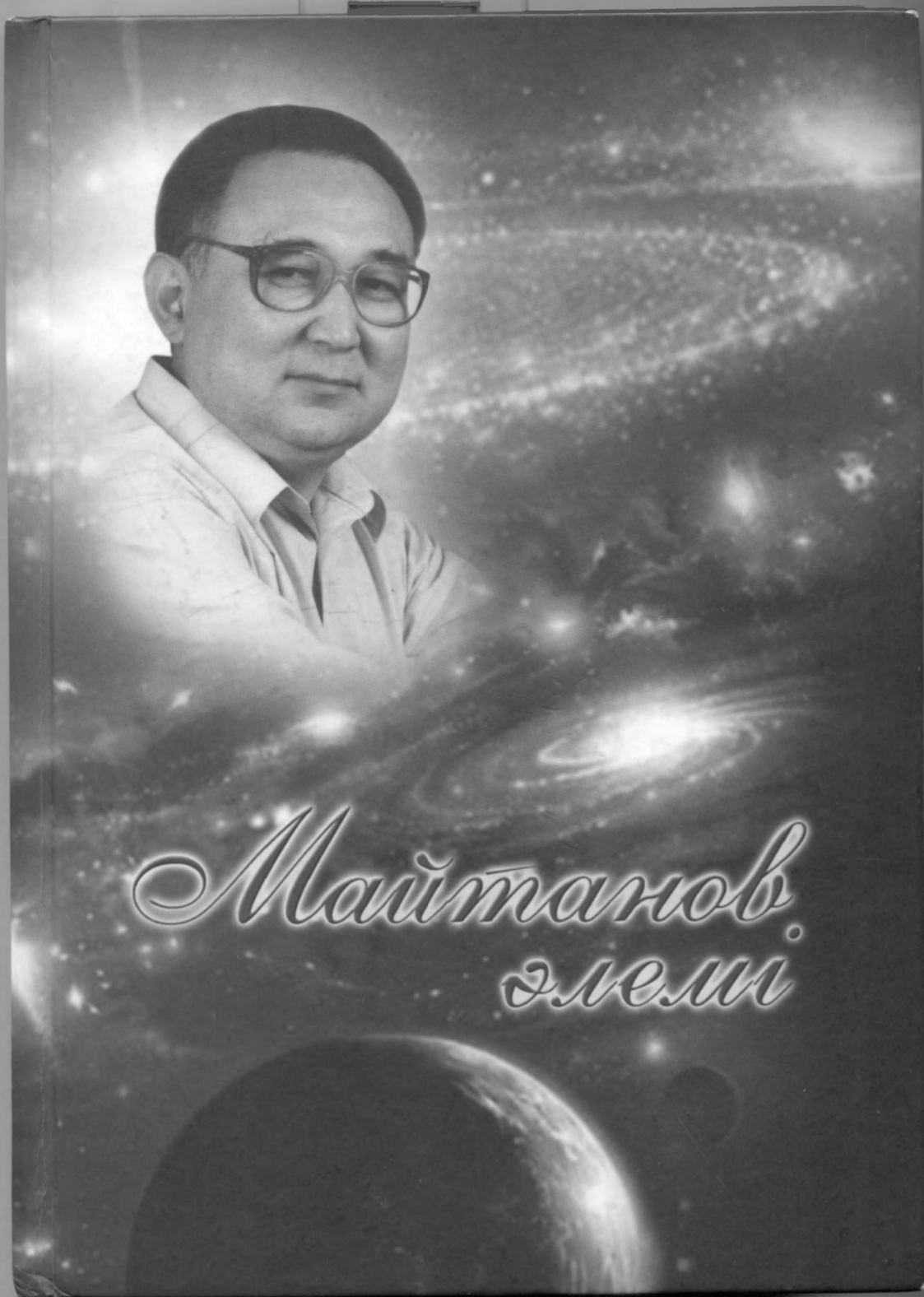
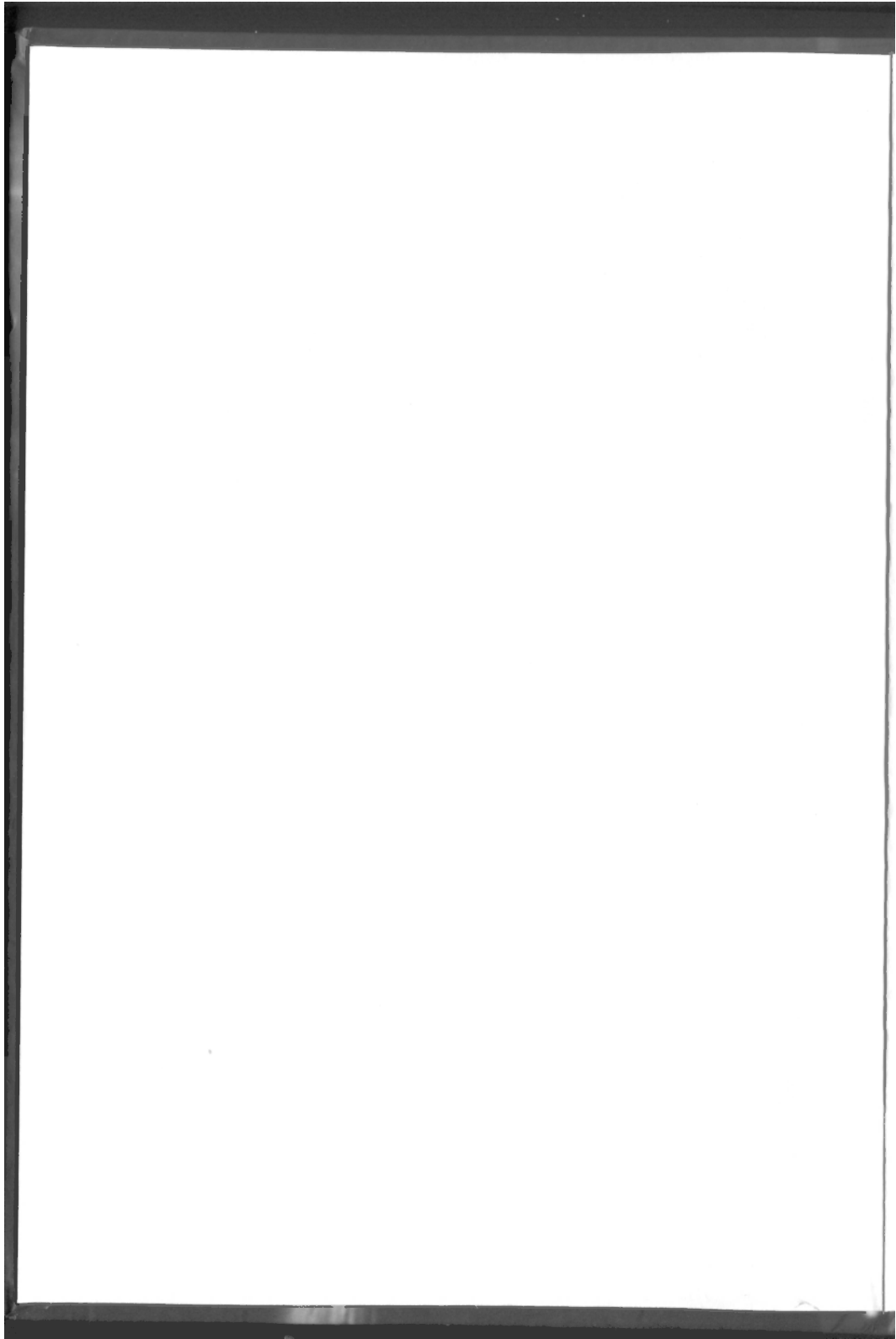

CNT89DA00D L2698-60001

*Майтманов.
Элеми*

Майтанов. Әлемі

**Ғылыми мақалалар мен
естеліктер жинағы**

Алматы,
2013 жыл

УДК 821.512.122.0
ББК 83.3 (5 Каз)
Б 14

**Жауапты шығарушы – А. Қалиева,
Құрастырушылар: А. Майтанов, Е. Қаныкейұлы**

Б 14 **Майтанов әлемі:**
Ғылыми мақалалар мен естеліктер. – Алматы: «Әдебиет Әлемі»,
2013. – 256+24 түрлі-түсті фотосуретті жапсырма бет.

ISBN 978-601-7014-12-2

Кітапта көрнекті әдебиеттанушы ғалым, Ш.Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ҚР Гуманитарлық ғылымдар академиясының академигі, Айтматов академиясының академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор Бакытжан Қауасқанұлы Майтановтың зерттеу еңбектері туралы ғылыми мақалалар мен естеліктер топтастырылған. Б.Майтановтың 50-жылдық мерейтойында баспасөз беттерінде жарық көрген бірқатар мақалалар да осы кітаптан орын алды.

Б.Майтановтың ғалымдық, ұстаздық келбетін, азаматтық жарқын бейнесін ашатын мазмұнды мақалалар көпшілік қауымның ықыласына бөленеді деген үміттеміз.

УДК 821.512.122.0
ББК 83.3 (5 Каз)

ISBN 978-601-7014-12-2

© “Әдебиет Әлемі” 2013

БАҚЫТЖАНДЫ ЕСКЕ АЛУ

(Алғысөз орнына)

Бақытжан Майтановтың өмірден мезгілсіз өгуі – еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін жаңа бағытта жұмыс істей бастаған қазақ әдебиеттану ғылымы үшін ауыр қайғы болғаны даусыз. Ол ұлттық әдеби мұраны жаңа жамағат сұраңыстарына ыңғайлап, жаңаша бағалауға қабылетті, жан-жақты білімдар, ойы мен өрісі кең, жас ұрпақтың көшбасшысы сияқты еді. Біз оның еңбекшілдігіне, білімділігіне, тек қазақ әдебиетін білумен шектелмей, әлемдік әдеби процеспен таныстығына, соларды кең көзқараспен салыстыра қарауға жететін қабылеті барлығына тәнті едік. Сондықтан да одан көп нәрсе күттік. Қолымыздан келгеніне, жәрдемдестік. Қанша дегенмен, біз белгілі бір кеңестік деп аталған кезеңнің туындысымыз ғой. Сол заманның ұғым-түсінігі санамызға сіңген. Қанша жаңаруға тырысқанмен, таза аршылып кете алмайтынымыз да түсінікті. Сондықтан мен өз бетінше ізденіс жасап, кеңестік стандарттың шеңберінен шығу қолынан келетін жігіттердің бетінен қаққан адам емеспін. Қайта олардың ізденістеріне қолдау көрсетіп, біз көрмегенді көрген, біз айта алмағанды айтамыз деп ұмтылған жастарды демеуға тырыстым және тырысып келемін. Сондай бағытта жаңа сөз айта алатын таланттымыз ең алдымен осы Бақытжан Майтанов еді. Ол өзін әдебиеттің теориясына дайындады. Қазақ қоркөм сөзінің поэтикасын, әдебиеттік стиль мен әдеби бағыт-бағдар, ағым мәселелерін зерттеуге ұмтылды. Осы ізденіс үстінде ол қазақ әдебиетіндегі модернистік және постмодернистік үлгілердің барлығына назар аударды. Бұрын жаңа шығармаларды тек социалистік реализм аяқымында қарастырып үйренген бізге ол тіпті

МАЗМҰНЫ

С.Қирабаев. Бақытжанды еске алу. Алғысөз	3
---	---

I БӨЛІМ

Б.Қ.МАЙТАНОВТЫҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ОЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қалижанов У. Әріптес жайлы бірер сөз	8
Тебегенов Т. Бақытжан Майтановтың шығарманылығындағы ақындық пен ғылыми таным тұтастығы	11
Салқынбай А. Қазақ әдебиетінің Бахтині	18
Абдулина А. Ученого дар вдохновенный	25
Сафронова Л. Междисциплинарные исследования в работах доктора филологических наук, профессора Б.К.Майтанова	29
Пірәлиева Г. Сөз мәйегін іздеген	32
Орда Г. Б. Майтановтың «Тәуелсіздік – күрес мұраты» атты зерттеу еңбегі туралы	38
Жұмағұлов С. Бақытжан Майтанов және әдеби сын эстетикасы	49
Орда Г. «Ғылымның бағын баптап бір құту бақыт-ты, қызық-ақ еді алса да талай уақытты»	55
Жарылғанов Ж. Б.Майтанов және ұлттық әдебиеттің теориялық мәселелері	66
Әбдіқұлова Р. Б.Майтановтың «Портрет поэтикасы» зерттеуіндегі жаңашыл нысандар	74
Ананьева С. Современный литературный процесс Казахстана, его художественное своеобразие и особенности поэтики в трудах Б. Майтанова	79
Кайшыбаева Р. Комплексный исследователь художественного творчества	86
Қалқабаева С. Бақытжан Майтановтың поэтика саласындағы зерттеулері	90
Сарсекеева Н. Проблемы психологизма в наследии Б.К.Майтанова и проза о художнике	96
Болсынбаева А. Б.Майтанов – әуезовтанушы ғалым	102
Ақашева С. Теория психологизма в трудах Б.Майтанова	108
Ойсылбай А. Б.Майтанов зерттеулеріндегі М.Әуезов мұрасы	114
Баянбаева Ж. Әуезовтануға қосылған үлес	119

Хамзина Қ. Көркемдік-эстетикалық талдау	
Б.Майтанов зерттеулерінде	125
Жақанова Ж. Б.Майтановтың ғылыми қызметі жайлы ой-толғам	129
Оспанова А. Бақытжан Майтанов ХХ ғасыр басындағы әдеби даму туралы	132

II БӨЛІМ

«ЕСТЕЛІК – ЖАДЫ МҰРАҒАТЫ»

Изатов А. Воспоминание о Бахытжане	136
Меирманов Ғ. Есімі мәңгі есте болады	138
Майтанова М. Мағыналы ғұмыр	141
Сеитжанов З. «Тіршілік піркін – жіңішке жіп тартылған»	147
Хамзин М. Парасатты азамат еді	152
Әбдезұлы Қ. Кош бастаған дарабоз	157
Мәдібай Қ. Майтановтың маңызды пайымы	161
Кунаев Д. Памяти замечательного человека и крупного ученого	171
Әкім Т. Ең жақын індей болған Бақытжан	174
Алтыбаева С. Звезда первой величины современного литературоведения Казахстана	178
Ақыш Н. Тиянақты талант иесі еді	184
Орда Ғ. «Адам кейпіндегі періште»	189
Рахымжанов К. Шынайы достық адамы	195
Қаныкейұлы Е. Жанында жүрдік жақсының	202
Қалиева А. Ғалым. Ұстаз	207
Сағымбекқызы Б. Достықтың кәдірі ерекше	212

III БӨЛІМ

ӘДЕБИЕТТАНУШЫ ҒАЛЫМ Б.МАЙТАНОВТЫҢ 50 ЖАСҚА ТОЛУЫНА ОРАЙ ЖАРЫҚ КӨРГЕН МАҚАЛАЛАР

Қирабаев С. Талап пен талғам	216
Жетписбаева Б. Источник вдохновения ученого	220
Раев Қ. Сырлы әлемге соны із салған	226
Рахманова Ж. Уақыт жүгін сезіну	230
Басты назар – бүгінгі әдебиетте (Қ.Мәдібайдың Б.Майтановпен сұхбаты)	233
Ахет М., Атығай Б. Майтанов мектебі	247

ашылған. Ақын өлеңдеріндегі ұлттық және шығыстық сарын иманды сөндірмей, көкіректі таза ұстап, өзгеге бастырмауға өзек, жетелеу, екен сарапталған.

Ғалым Мағжан романтизмі, символизмі әлі де талай пайымдауларға мұрындық болатынын айта келе «басқа қаламдастарынан ерекшелігі – ақындық, азаматтық болмысындағы қиялшыл асқақ, түпсіз мұңға толы жаратылыс бітімінде, өлең сөзінің келісті саздылығы мен әсем айшығында», – деп дәл бағасын береді. Еңбекте Абай мен Мағжанның мәңгілік мұңдарындағы үндестік айтыла келе, «Абай – әкесін қайталағысы жоқ» Мағжан үлкен талғаммен талданған.

Ғалымның мына бір байламы ойға ой үстейді. «Ақын өз жүрегіндегі қасіретті тек сол дәуір кескінімен ғана сабақтастырмайтындай; «сұм өмір абақты ғой саналыға» деуіне қарағанда, Мағжан бір кезең, бір сәттің ғана емес, тіршіліктегі мәңгілік мұңның мәңгілік ақиқат жоқтығымен байланыстылығына мегзейді». Тіпті кеңес үкіметі орнамаған жағдайда да Мағжанның тағдыр-талайы басқаша болғанымен шығармаларындағы ақын болмысымен бірге қайнасқан мұң табының ізі тұрар еді. Еңбекте Мағжан өлеңдерінің құрылымы да таза теориялық пайымдауларға негіз болған.

Ғалымның таяуда жазған «Ғ.Мүсірепов және жапон балладасының семиотикасы» атты мақаласының ойы өткір де соны. Мақалада «Арқаның әңгімесі», «Көздің әңгімесі», «Тастың әңгімесі» құрылуында иконикалық таңба мазмұнына тән эстетикалық ой жүйесі басымдық білдірген. Бұл туындыларда таңбаланушы (немесе белгілеуші) мен таңбалаушы (означающее) арасындағы семиозис табиғи себептерден гөрі мол астарлы құбылыстармен сабақтас», – деп ғалым ой түйеді де сол астарлы құбылыстарға пайымдау жасайды. Шығармаға семиотикалық талдау жасалып, яғни сыртқы объект, таңба, кеңістік пен жан әлемі аралығындағы күйді көре білушілік жайы сөз болады.

«Жапон балладасының» жанры мениппея (өлі мен тірінің сөйлесуі) жанрымен үндесетінді іне назар аударады.

Бүгінгі ұшқыр уақыт алдында әдебиет теориясының жауапкершілігін сезінген ғалымға заманының рухын өсіретін еңбектер беруін, зор денсаулық тілейміз.

*(ҚР БҒМ мен ҰҒА Хабарлары
Филология сериясы, 2002. – №4. – 122-124 б.)*

БАСТЫ НАЗАР – БҮГІНГІ ӘДЕБИЕТТЕ
(Қ.Мәдібайдың Б.Майтановпен сұхбаты)

Автор негізінде байыпты пайыммен, аптығын басқан сөзбен баяндауды ұнататын сияқты. Бірақ ақындық қуатпен биіктеп сөйлеп отырғаны да сыйымды. Сәкеннің «Тар жолы» туралы ой толқындарының үстінде кездесетін мынадай бір әсер, сезім оралымдары Бақытжан Майтановтың зерттеу машығына жат емес. «Өйткені, романда Сәкеннің алмастай таза жан шындығы. Керемет қасіреті мен соншалық айқын әрі аңғал сезімі, ғаламат үміті жалын атады. Жапан түзде мертігіп жалғыз жатқан Ер Тарғын да дәл осындай тақсірет тартқан болар?!»

Б.Майтанов тегінде ешбір мәселені теория тезіне салмай сөйлемейді. Теорияның көпшілік жатырқай, жатсына қарайтын күрделі ұғымдарын көкейге құйып, құнын құнттап өтеді. «Символизм – әдебиеттің алға шапқан арыстандай жасырын күші мен батыл арманы, жүзеге асқысы келген мүмкіндіктері, түсінген жанға пердесін алған тіршіліктің ешбір тыйымға қарамас ашық мұны мен қасіреті» («Сөз сыны», 59-б.).

Кітапта ХХ ғасырдағы қазақ әдебиетінің бар жанры, бар бағыты, басты мәні жинақы тоқтамдармен, астары қалың айтқыштықпен айқындала түседі.

Өлентануға Бақытжан Майтанов толып жатқан ойлы сөз оралымдарын қосады. «Жүрдек ырғақ», «Сабыр сабасын тербеу», «Көңіл күй сұлбасы», «Шеберлік ауқымын анықтар рас өлшем», «Реалистік идеяның әдепкі ұшқындары шығармада шакпақ атады», т.б.

Б.Майтанов әдеби зерттеуде сөздің тілдік қабаты, сөз қуаты, сөз аясы, сөз мағынасы мәніндегі мақсатты білгірлігімен дараланады. Тілтану ғылымының сөз мазмұнына қатысты концептуальды арналарын терминдік негізде айналымға қосып отыру дағдысы, машығы анық.

Тілдің жалт-жұлт сәуле шашып өтер, дір еткізін сергітіп кетер шексіз қуатын ықшам, ынғайлы қалыпта қозғап, қоздатып отыру тәсілдері соншалық ұтымды.

Майтанов өлен талдауда аса сезімтал, байқампаз. Абайдағы «Көп жылдар көп күнді айдап келе жатыр» жолындағы метафораның ұлттық бояуын байқайды, Абайдың өзгеше жиі қолданатын сырлы тәсілі –